
Motstandskjempere, konsentrasjonsleirfanger og medisinstudenter i Zürich

I TIDLIGERE TIDER

AMUND GULSVIK

amund@gulsvik.no

Amund Gulsvik er spesialist i lungesykdommer, i hjertesykdommer og i indremedisin og er professor emeritus ved Universitetet i Bergen. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Under tyskernes okkupasjon av Norge ble to unge motstandskjempere innsatt på Grini og sendt til konsentrasjonsleirene Sachsenhausen og Neuengamme. Senere tok disse mennene medisinutdanning ved Universitetet i Zürich og banet vei for utenlandsutdannede medisiner som ønsket å praktisere i Norge i en tid da slik utdanning ikke ble godkjent.

Flere av legestudentene ved Universitetet i Oslo etter den andre verdenskrig hadde opphold i de tyske konsentrasjonsleirene Sennheim, Buchenwald og Neuengamme bak seg (1). Det samme gjaldt noen av de som valgte å studere medisin i utlandet (2). To av disse, Håkon Barkve (1920–2006) fra Rogaland og Per Jacob Helliesen (1923–2012) fra Oslo, var motstandskjempere og konsentrasjonsleirfanger i henholdsvis 2 ½ år og 3 år. Til tross for fremragende innsats for fedrelandet og medisinutdanning fra Universitetet i Zürich, møtte de motstand da de ville etablere seg som leger i Norge.

Håkon Barkve

Håkon Barkve ble født i Bjørheimsbygd i Rogaland i 1920, som den yngste av 11 søsken (figur 1). Hans foreldre var lærer og banksjef Peder O. Barkve (1860–1928) og Anne Johanne Førland (1874–1956). Etter eksamen artium ved landsgymnaset på Voss ble Barkve immatrikulert og tok forberedende prøver (examen philosophicum) ved

Universitetet i Oslo i desember 1940. Samme år ble han involvert i hjemmefrontarbeidet i Ryfylke med blant annet illegale aviser, spionasje, radiosendinger og ulovlige våpen. Den 19. november 1942 ble han arrestert av Statspolitiet (Stapo) og satt i Stavanger fengsel A, der han ble forhørt, slått og pint av Gestapo, det tyske hemmelige statspolitiet, fram til 4. februar 1943. Han regnet med at han ville bli dødsdømt (3), men 7. februar 1943 ble han sendt til Polizeihäftlingslager Grini, krigsfangeleiren på Ila i østre Bærum. Der fikk han fangenummeret 6312 og ble først satt til å grave grøfter, senere til å arbeide på legekantoret og i laboratoriet. Det største problemet for han, som for de andre fangene, var for lite mat (3).

Figur 1 Håkon Barkve i Zürich, Sveits ca. 1946. Fotoeier: Tor Barkve

Konsentrasjonsleirfange

29. september 1943 ble Barkve sendt fra Grini til Szczecin i Polen, deretter til Pulsnitz i Tyskland og så til Sachsenhausen 35 km nord for Berlin. Der fikk han fangenummer 69538 (3, 4). Ved ankomsten i Sachsenhausen opplyste rogalendingen at han hadde studert medisin i fire semestre, hvilket var en usannhet, men målet hans var allerede den gangen å bli lege. Andre fanger hadde fortalt han at hvis vokterne fikk opplysninger om håndverksyrker eller andre praktiske yrker kunne det gi adgang til bedre forhold i konsentrasjonsleiren.

«Den hvite løggen førte til at Barkve fikk arbeidsplass og tilknytning til leirens sykebrakker som pleier»

Den hvite løggen førte til at Barkve fikk arbeidsplass og tilknytning til leirens sykebrakker (kalt *Revier* eller *Krankenbau*) som pleier (figur 2). Der kom han blant annet tett på de 11 jødebarna i *Revier* som var med i SS-legenes medisinske eksperimenter (3). Dysenteri (kalt *Scheisserei*) og lungebetennelse med empyem var de vanligste årsakene til sykehusinnleggelse i konsentrasjonsleiren, men pasientene hadde også flegmoner, skarlagensfeber, flekktyfus, skabb og difteri. Sykepleierne fikk eller smuglet inn legemidler fra det danske eller norske Røde Kors for å behandle dem. I ettertid mente Barkve at arbeidet i *Revier* var hovedårsaken til at han overlevde. Blant annet ga SS-legen ved sykehuset ham en attest for å beholde skoene så lenge han arbeidet på sykehuset.

Figur 2 Konsentrasjonsleiren Sachsenhausen, Tyskland i 1943. I trekanten midt på bildet lå *Revier*. Foto fritt tilgjengelig

Lederne for Ambulansen (poliklinikken) og den medisinske virksomheten i Sachsenhausen var doktor Sven Oftedal (1905–48) fra Stavanger og Peder Johan Græsli (1903–45) fra Trondheim (5, 6). Oftedal hadde myndighet til å legge fanger fra konsentrasjonsleiren inn på sykestua. Græsli hadde vært reservelege ved Rogaland sykehus og ledet den indremedisinske avdelingen i *Revier*. Han døde i Stockholm før

han rakk å komme hjem til Norge. Da hadde han akkurat blitt utnevnt til ridder av Den Kongelige Norske St. Olavs Orden i juni 1945. Sven Oftedal ble sosialminister i Gerhardsens første regjering, men døde av hjerteinfarkt i Oslo i 1948.

Da de skandinaviske fangene skulle reddes ut med de hvite bussene, ble Neuengamme konsentrasjonsleir ved Hamburg omgjort til en samlingsleir (7). Fangene fra andre konsentrasjonsleirer ble «levert» utenfor leirområdet og skulle gå inn i leiren selv. Etter hvert måtte man hente og bære fanger som var svært syke og ikke klarte å gå. Inne i leiren var det mange leger blant fangene, og Per Græsli bygde også her opp en medisinsk avdeling.

«Når noen døde, lot man ofte den døde bli liggende i sengen slik at den som levde kunne få hans matporsjon i tillegg til sin egen»

Håkon Barkve ankom Neuengamme i mars 1945 og ble værende frem til 23. april 1945, da han ble sendt til Ramlösa ved Helsingborg i Sverige. Mange av Barkves medfanger var så utmagrede at de så ut som levende skjeletter, såkalte muselmenn, og var uten kontroll på avføringen. Madrassene var stive av skit og lukten ubeskrivelig. To personer måtte dele på én seng. Når noen døde, lot man ofte den døde bli liggende i sengen slik at den som levde kunne få hans matporsjon i tillegg til sin egen. Likene i leiren ble stablet som vedskier utenfor brakkene etter hvert som de døde. Insektsmiddelet DDT ble forsøkt benyttet mot utbredte luseinfestasjoner, men var til liten nytte. Barkve, som også i Neuengamme arbeidet i laboratoriet og som pleier, måtte fysisk drepe hver enkelt lus. Blant flere heltemodige episoder forsøkte Barkve å redde en venn ved å transfundere sitt eget blod til vennen, som også var en motstandsmann fra Rogaland. Dessverre døde vennen likevel (3).

Etter frigjøringen

Sommeren 1945 var Håkon Barkve seks uker i Nord-Norge sammen med Sven Oftedal og hjalp både egne landsmenn og russiske krigsfanger. For dette arbeidet fikk han utbetalt en liten lønn som han senere benyttet under studieoppholdet i Sveits. Den 20.7.1945 skrev Sven Oftedal, som da hadde blitt statsråd, en attest til Håkon Barkve på Sosialdepartementets brevark (brev i privat eie, Tor Barkve):

«Håkon Barkve, født 9.7.-20, hjemmehørende i Strand, Ryfylke, har fra vinteren 1940–41 deltatt i den illegale norske motstandsbevegelsen (etterretningstjeneste med radiosender). Han ble i november 1942 arrestert og har siden sittet fengslet dels i Norge; dels i Tyskland (de siste to år i Sachsenhausen konsentrasjonsleir). Fra mars 1943 har han arbeidet som pleier og laborant ved sykeavdelingen i de leirene han har vært innesperret. I sommer har han etter hjemkomsten fra Tyskland i 6 uker arbeidet som laborant i en sykeleir for russiske ex-krigsfanger i Nord Norge.

Jeg kjenner han inngående fra to års samvær i fangeleir som en meget dyktig, arbeidsom og pliktoppfyllende kamerat, som jeg anser som særdeles vel skikket for legegjerningen.

Sven Oftedal»

I september 1945 skrev også dekanus ved Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo og professor i radiologi Torleif Dale (1900–95) en attest til Håkon Barkve og Per Helliesen for at de skulle vurderes for å få sveitsisk valuta for medisinstudiet ved

Universitetet i Zürich. Dale hadde selv gjort en studiereise til Universitetet i Zürich i 1933 (8, bind I s. 631).

Studieår i Zürich

Håkon Barkve fikk plass ved Universitetet i Zürich høsten 1945. I lokalene til dette universitetet, som ble etablert i 1833 etter en avstemning blant de folkevalgte i kantonen Zürich, lå også Eidgenössische Technische Hochschule fra 1854 (figur 3a og b). De to institusjonene er veletablerte forskningsinstitusjoner som har frembrakt minst 25 nobelprisvinnere, og mange unge menn og kvinner fra Norden har fått en akademisk teknisk sivilingeniørutdanning herfra. De nordiske studentene etablerte i 1878 Nordisk Roforening med egne båtlokaler ved Zürichsjøen, den eneste samnordiske foreningen som overlevde unionsoppløsningen 27 år senere (9).

Figur 3a Hovedbygningen til Universitetet i Zürich, 1916. Foto: ETH Bibliothek / i offentlig eie.

Figur 3b Kuplene til Eidgenössische Technische Hochschule (høyre), universitetet (venstre) og høyblokken til Kantonsspital Zürich, 1955. Foto: ETH-Bibliothek Zürich / CC BY-SA 4.0.

Da Håkon Barkve startet sine studier, hadde han fremragende undervisere ved det medisinske fakultetet (10). Vi har utskrift av eksamensresultatene og navn på Barkves eksaminatorer i den naturvitenskapelige prøven, den anatomisk-fysiologiske prøven og i den legemedisinske fagprøven. I kjemi var lærer og eksaminator Paul Karrer (fikk nobelprisen i kjemi i 1937), i fysikk Edgar Meyer, i zoologi Ernst Hadorn (dekanus og rektor) og i botanikk Hans Wanner.

Våren 1948, etter 2 ½ års studium, gjennomførte Barkve og Helliesen praktisk og muntlig eksamen i anatomi og fysiologi. Eksaminator i fysiologi var Walter Rudolf Hess (fikk nobelprisen i fysiologi eller medisin i 1949), i anatomi og histologi Gian Töndury (dekanus og rektor) og i fysiologisk kjemi Franz Leuthardt. Både Töndury og Leuthardt var forfattere av lærebøker med stor utbredelse i land hvor man snakket tysk.

Den faglige legeeksamenen ble gjennomført praktisk og muntlig etter ytterligere 3 ½ års studium høsten 1951. Barkves eksaminatorer var blant andre indremedisineren Karl Wilhelm Löffler (som beskrev Löfflers infiltrat og eosinofil lungebetennelse), barnelegen Guido Fanconi (som var den første som beskrev Fanconis anemi, cystisk fibrose, Fanconis syndrom, juvenil nefronoftose og akrodyne) samt psykiateren Manfred Bleuler (schizofreniforsker og lærebokforfatter). Det var ingen begrensning i antallet (*numerus clausus*) ved opptak til det medisinske studiet ved Universitetet i Zürich, og mer enn 50 % av studentene strøk ved de to første eksamenene og sluttet på studiet. Ved den medisinskfaglige slutteksamenen med 24 prøver fikk Barkve karakteren 6 (høyeste) i syv fag, karakteren 5 i 12 fag og karakteren 4 i fem fag.

Hjemme igjen

I Norge foregikk det på denne tiden en debatt om godkjenning av legeutdannelse fra utenlandske læresteder. Ved Universitetet i Oslo, representert ved rektor Otto Lous Mohr (1886–1967) og dekanus ved Det medisinske fakultet Torleif Dale (1900–1995), var holdningen negativ (11). Barkve fikk midlertidig lisens og tjenestegjorde

umiddelbart etter studiet i Sveits i sanitetstjenesten ved infanteribataljonen på Heistadmoen ved Kongsberg i 1952 før han ble assistentlege og kommunelege på Tjøme i Vestfold i 1953.

«I Norge foregikk det på denne tiden en debatt om godkjenning av legeutdannelse fra utenlandske læresteder»

Før han kunne bli autorisert som lege, måtte det innhentes en uttalelse om kyndighet fra Universitetet i Oslo og fra helsedirektøren. Han må ha fått gode attester, for den 18. februar 1954 tok departementet ved medisinalråd Jon Bjørnson følgende beslutning (brev i privat eie, Tor Barkve):

«Ved kongelig resolusjon av 8. januar 1954 ble det bestemt: I henhold til §1, punkt 2, i Lov av 29. april 1927 om legers rettigheter og plikter, gis Håkon Barkve født 1920, som har sveitsisk medisinsk eksamen, tillatelse til å utøve legevirksomhet i Norge. Han har avgitt løfte om å ville utøve legevirksomheten slik som ære og samvittighet og landets lover krever.»

I årene 1954–55 var Barkve ansatt ved kirurgisk avdeling på Bærum sykehus og ved psykiatrisk avdeling på Lier sykehus (8, bind I s. 215). Deretter startet han på sin indremedisinske spesialistutdanning ved siden av en imponerende klinisk forskningsvirksomhet. Han var ansatt ved en rekke norske sykehus før han slo seg ned i Stavanger som hematolog og seksjonsoverlege ved Sentralsjukehuset i Rogaland. Der arbeidet han i 21 år frem til 1990. Som pensjonist skrev han minneskriftet *Sjukepleie i Sachsenhausen og Neuengamme*, og et eksemplar av dette befinner seg på Norges Hjemmefrontmuseum.

Per Jacob von Ehrenheim Helliesen

Per Jacob (Pelle) Helliesen ble født i Oslo 19. mars 1923 som yngst av fire barn til direktør Henrik Helliesen (1888–1971) og Marguerite Bertha Haggemacher (1890–1965) (figur 4). Hans mor var født og oppvokst i Zürich. Per skrev fornavnet sitt også som Pehr og uten mellomnavnet von Ehrenheim. Han døde i 2012 på familien von Ehrenheims slott på Grönsö i Sverige, 89 år gammel.

Figur 4 Per Jacob Helliesen, 1946. Fotoeier: Tor Barkve

Krigsfangenskap og brevskriving

Helliesen var gymnasiast og 19 år gammel da han ble arrestert av Statspolitiet 29. april 1942. Grunnene til arrestasjonen var radiolytting av norsk BBC, avskrift av nyhetene samt trykking og distribusjon av disse nyhetene og «motstand mot tysk forordning» (4). Forordninger var forbud og påbud utferdighet av de nazistiske myndigheter i Norge i 1940–45.

Helliesen satt tre år i flere fangeleirer, blant annet Bredtvet fengsel (29. april–15. juni 1942) og Grini (11 måneder, med fangenummeret 3325) før han ble overført til Sachsenhausen og Neuengamme fram til freden kom.

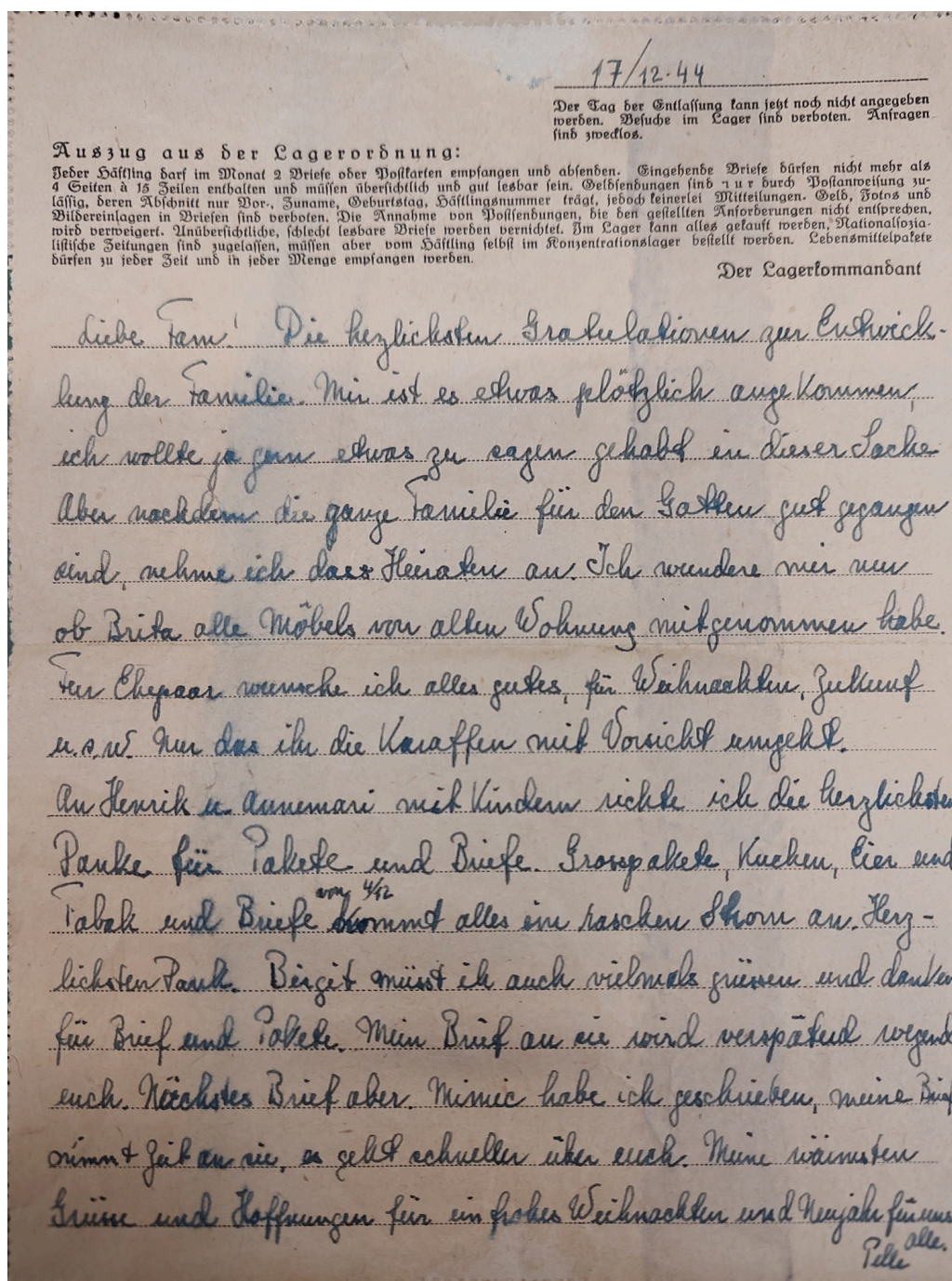
Den unge nordmannen skrev mer enn 40 brev under krigsfangenskapet, de fleste fra Sachsenhausen. Brevene ble avlevert til Riksarkivet i 2003 som en gave sammen med en illegal nyhetsavis. I forbindelse med 75-årsjubileet for frigjøringen av Norge i 2020 ble de innleverte brevene i Riksarkivet publisert (12). Illegale brev fra Per Helliesen er også oppbevart ved Aust-Agder museum og på Grinimuseet, men de er foreløpig ikke tilgjengelige for allmennheten.

Det første brevet ble skrevet på Bredtvet 30. april 1942 og stilet til mor og far, slik nesten alle senere brev var. Brevet var skrevet på begge sider på vanlig skrivepapir. I motsetning til senere brev var ikke dette stemplet som godkjent av «Befehlshaber der Sicherheits polizei und des SD Oslo», altså SS. Helliesen ba om å få en pakke med mat, klær, sovepose og skolebøker. På Bredtvet satt han stort sett alene på cella, og tiden ble lang.

Alle seks brevene fra Grini er stemplet og godkjent av sikkerhetspolitiet og SS. Brevene var skrevet på standardisert brevark. Det var bare lov å skrive på én side. Per Jacobs brev omhandler hans helsetilstand, ernæringen og mottak av pakkene fra familien og Røde Kors i Norge. Det var ingen opplysninger om hva han gjorde i leiren, men han hadde samkvem med andre fanger, ettersom det var informasjon om sykdom hos medfanger. Han fikk ikke anledning til å sende brev til slektninger i Sveits. Han trøstet foreldrene med at han var frisk og ved godt mot, hadde håp om snarlig gjensyn og ba dem overbringe hilsener til slekt og venner i inn- og utland.

Brev fra Sachsenhausen

Det første av 33 brev fra Sachsenhausen (figur 5) er skrevet på ensidige brevark til leirkommandanten ved Oranienburg konsentrasjonsleir den 9.3.1943 på korrekt og godt tysk. Øverst på brevarket var det angitt hva man kunne skrive om og at uoversiktlige brev ville bli destruert. Det kunne sendes to brev per måned, og Helliesen kunne motta to brev, pakker med mat og 60 tyske mark per måned. Ingen aviser utenom de nasjonalsosialistiske ble godtatt. Han mottok norske, svenske, danske, internasjonale, franske, portugisiske og sveitsiske Røde Kors-pakker. Han fikk også det han kalte Seip-pakker, antageligvis fra den norske motstandskvinnen Wanda Hjort i porten ved Sachsenhaus-leiren. Pakkene inneholdt kjøtt, ost, tobakk, sukker og sjokolade.

Figur 5 Brev fra Sachsenhausen konsentrasjonsleir 17.12.1944. Riksarkivet. Foto A. Gulsvik

«Det kunne sendes to brev per måned, og Helliesen kunne motta to brev, pakker med mat og 60 tyske mark per måned»

Helliesen hadde nå korrespondanse med mennesker i Sveits, Sverige og Norge. Alle brevene ble signert med «Pelle». Han sa ja til å bli fadder til et nyfødt barn i Norge og leste boken *Die elementare Kinderpsychologie*. I et brev fra februar 1945 skrev han at han vurderte å studere medisin. I alt hadde han tre fødselsdager og tre julehøytider i konsentrasjonsleirer. Hans siste brev var fra Neuengamme datert 18.3.1945 dagen før 22-årsdagen. Det var et takkebrev.

Helliesen hadde ressurssterke familiemedlemmer i Norge, Sveits og Sverige som sendte ham pakker med mat, medisiner, sovepose og klær. Han skrev aldri om det skrekke regime han opplevde. Nesten alle brev ble avsluttet med at han hadde det bra og

følte seg frisk, sannsynligvis for å berolige omgivelsene. Noen samtidige norske fanger i leiren ble angitt med fornavn, men det kan være falske navn. Vi har ingen skriftlig dokumentasjon om når Per Jacob Helliesen og Håkon Barkve møttes, men de var helt fra tiden på Grini i samme konsentrasjonsleir. Det som er sikkert, er at de tilbrakte tid sammen som medisinstudenter i Zürich, og i 1954 ble Helliesen bedt om å være forlover i Barkves bryllup.

Vi må anta at Per Jacob Helliesen, som Håkon Barkve, fikk midlertidig lisens da han kom hjem fra Zürich, men da bare for ett år, og det året måtte han gjøre tjeneste i Forsvaret. Dagbladet skriver 3. mai 1953: «Like før jul i fjor, da legemangelen i Nord-Norge var på det verste, dro en medisiner med førsteklases eksamen fra Zürich til USA, da han ikke lenger ville gå på det uvisse her hjemme» (13).

Dette må ha vært Helliesen som reiste fra Norge til USA og ble ansatt som *intern* ved pediatrik avdeling, Boston City Hospital i Boston i 1953 (8, bind II s. 622). Ved kongen i statsråd fikk han nok samtidig med Håkon Barkve i februar 1954 tillatelse til å utøve legevirksomhet i Norge. Han kom tilbake og hadde ansettelse som kommuneassistentlege på Tjøme i 1954 og var kandidat ved Nordfjord sykehus i Sogn og Fjordane i 1955. I 1956 reiste han imidlertid tilbake til Boston der han var *resident* ved pediatrik avdeling ved Boston City Hospital i årene 1956–57 og senere ble spesialist i barnesykdommer.

«Samtidig arbeidet han som forsker ved barneavdelingen ved Harvard Medical School og utførte flere enestående lungemekaniske studier sammen med verdensledende forskere»

Samtidig arbeidet han som forsker ved barneavdelingen ved Harvard Medical School og utførte flere enestående lungemekaniske studier sammen med verdensledende forskere. Fra 1958 var Helliesen praktiserende barnelege i 16 år ved Gundersen Clinic i La Crosse, Wisconsin. I 1974 brøt han opp fra USA, og ble etter to år ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri ansatt som overlege ved Christies gates helsestasjon i Oslo Helseråd. Her hadde han arbeidssted i 14 år fram til mars 1990.

Til ettertanke

Vi vet ikke hvordan de psykiske og fysiske traumene samt underernæringen i fengsler og konsentrasjonsleirer påvirket Håkon Barkve og Per Jacob Helliesen og deres senere virke som medisinstudenter og leger (14). Under studiet i Zürich måtte de tilegne seg stoffet på et fremmed undervisningsspråk (de sveitsiske studentene behersket dessuten latin og gresk) og tilpasse seg kulturelle forskjeller. Frafallsraten blant studentene var høy, men både Barkve og Helliesen fullførte studiet. Det tyder på høy motstandskraft og motivasjon for legestudiet. Begge løp også en risiko for ikke å bli autorisert som lege i Norge etterpå, i tillegg til at det var en økonomisk ekstrabelastning å studere i Sveits.

«Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo skrev brev til Statens lånekasse for studerende ungdom og ba dem om ikke å overføre valuta til legestudentene som studerte i utlandet»

Norske helsemyndigheter innså ikke betydningen av at medisinstudenter tok med seg kompetanse hjem til Norge i etterkrigstiden. Verken Universitetet i Oslo, Den norske Lægeforening eller Helsedirektoratet ga veiledning eller hjelp til leger med utdanning utenfor Norge i 1940- og 50-årene, slik at de kunne etablere seg som praktiserende leger i Norge (11). Legene hadde behov for opplæring i nasjonale fag som rettspsykiatri, rettsmedisin og helse- og trygdelover, men det ble hovedsakelig en kamp om å få autorisasjon. Den medisinske eliten advarte også artianere mot å studere medisin utenfor Norge og stilte spørsmål ved utenlandsstudentenes moralske grunnholdning og kvalifikasjoner (15–19). Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo skrev brev til Statens lånekasse for studerende ungdom og ba dem om ikke å overføre valuta til legestudentene som studerte i utlandet (11). Mistilliten til internasjonale medisinske skoler var både overraskende og skremmende og ble imøtegått av praktiserende leger uten tilknytning til Universitetet i Oslo (20).

Helsemyndighetene feiltolket åpenbart behovet for nødvendig legepersonell i tiden som skulle komme i velferdsstaten Norge. Kunnskapsdepartementet eller Helsedepartementet sendte heller aldri, så vidt jeg kjenner til, noen offisiell takk for at universiteter utenfor Norge tok på seg oppgaven med å gi et stort antall norske studenter grunnutdannelsen i legeyrket etter den andre verdenskrig. Det er til ettertanke.

Takk til Tor Barkve, Olaf Aasland, Knut Stavem, Norges Hjemmefrontmuseum, Grinimuseet, Riksarkivet og Rikshospitalets medisinske bibliotek for hjelp til denne artikkelen.

REFERENCES

1. Kvamme E. Norske medisinstudenter i tysk fangenskap. Tidsskr Nor Lægeforen 2005; 125: 3503–4. [PubMed]
2. Legeforeningen. Om oss. <https://www.legeforeningen.no/om-oss/> Lest 30.11.2023.
3. Barkve H. Sjukepleie i Sachsenhausen og Neuengamme. Stavanger 1992 og 1994, side 1- 38. Oslo: Norges Hjemmefrontmuseum, 1992.
4. Ottosen K. Liv og død. Historien om Sachsenhausen-fangene. Oslo: Aschehoug, 1990: 1–399.
5. Google. Sven Oftedal. https://www.google.com/search?q=Sven+Oftedal&sca_esv=579734912&rlz= Lest 6. 11.2023.
6. Wikipedia. Per Græsli. https://en.wikipedia.org/wiki/Per_Gr%C3%A6sli Lest 6.11.2023.
7. Wikipedia. Neuengamme concentration camp. https://en.wikipedia.org/wiki/Neuengamme_concentration_camp Lest 6.11.2023.

8. Øyvind Larsen. Norges leger. Bind I–V. Oslo: Den norske legeforening, 1996.
9. Nordiska Roddföreningen i Zürich. <https://nordiska.ch/> Lest 3.5.2024.
10. Stadler P. Die Universität Zürich 1933-1983. Zürich: Rektorat der Universität Zürich, 1983.
11. Bertelsen TI. De skapte legemangelen. Kampen mot utenlandsmedisinene. En universitetspolitisk og profesjonspolitisk studie fra årene 1945-1960. Bergen: Alma Mater, 1996.
12. Helliesen PJ. Krigsfangebrev fra Bredtvedt, Grini, Sachsenhausen og Neuengamme. Riksarkivet RA /PA 1030. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/smakebiter-fra-arkivet/varslipp-2020#!#block-body-3> Lest 6.11.2023.
13. Dagbladet. S-kandidatenes monopol på lægestillinger brutt. 13 medisiner med eksamen fra utlandet stilles på like fot med norske studenter. Oslo: Dagbladet, 1953.
14. Eitingen L. Den medicinsk-psykiatriske litteraturen om «Spätschaden». 15. juni 1981 Holcaust bibliografisk & forskningsmessigt. <https://journal.fi/nj/article/download/69369/41361> Lest 22.11.2023.
15. Strøm A. Medisinsk studium i utlandet. Tidsskr Nor Lægeforen 1954; 74: 476. [PubMed]
16. Strøm A. Licentia practicandi i Norge for læger med medisinsk eksamen fra utenlandsk universitet. Tidsskr Nor Lægeforen 1954; 74: 503–5. [PubMed]
17. Strøm A. Tilsvær til Anton Johnson. Tidsskr Nor Lægeforen 1954; 74: 662–3.
18. Seip M. Forfeilet universitetspolitikk. Oslo: Dagbladet, 1959.
19. Seip M. Legeutdannelsen – hjemme eller ute? Oslo: Dagbladet, 1959.
20. Johnson AG. Medisinsk studium i utlandet og Licentia practicandi i Norge for læger med medisinsk eksamen fra utenlandsk universitet. Tidsskr Nor Legeforen 1954; 74: 661–2.

Publisert: 24. juni 2024. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.24.0254

Mottatt 3.5.2024, første revisjon innsendt 8.5.2024, godkjent 13.5.2024.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 15. juli 2026.